

Razi University

Linguistics Society of Iran

The Role of the Predicate of the Main Clause on Finiteness and the Degree of Abstraction of the Subject in Complement Clauses of the Persian Language, Based on Landau's Minimalist View and Givon's Functionalist Approach

Foroozandeh Zardashti¹, Bahram Modaressi², and Mohammad Mehdi Esmaaili³

1. Ph.D. Student, Department of Linguistics, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. E-mail: foroozar@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Linguistics, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. E-mail: ba.modarresi@yahoo.com
3. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: esmaaili@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history

Received: 02 Nov 2023

Received in revised form: 10 Sep 2024

Accepted: 13 Sep 2024

Published online: 21 Mar 2025

Keywords:

control construction,
finiteness,
tense,
nonfinite,
PRO,
minimalism,
functionalism.

This article examines control constructions and the relationship between the control intensity of the main clause and the finiteness of complement clauses in Persian. Landau considers high control within finite and nonfinite complement as the result of action occurrence in complement clause. The semantic interpretation of the predicate of the main clause determines the aspect and finiteness of the following clause; and this is realized through finiteness and tense. Givon says control constructions are the result of combining the meaning with syntax. The purpose of this study is to examine finiteness and tense in control constructions and to find its effect on PRO representation and nonfiniteness in the complement clause. Data, which includes 300 sentences, have been collected in a library manner using different kinds of control verbs and complement clauses taken from previous works and analyzed by a descriptive-analytical method. By combining formalism and functionalism approaches, the results show the gradedness of finiteness and PRO. As the control intensity decreases in the complement clause, the mood and finiteness of complementary clause changes from nonfinite subjunctive with PRO subject to finite indicative with overt subject.

Cite this article: Zardashti, F., Modaressi, B., & Esmaaili, M. (2025). The role of the predicate of the main clause on finiteness and the degree of abstraction of the subject in complement clauses of the Persian language, based on Landau's minimalist view and Givon's functionalist approach. *Research in Western Iranian Languages and Dialects*, 13(1), 75-90. <http://doi.org/10.22126/jlw.2024.9858.1735> (in Persian).

© The Author(s).

DOI: <https://doi.org/10.22126/jlw.2024.9858.1735>

Publisher: Razi University

Introduction

The finiteness of complement clauses has always been a controversial topic among linguists, and many researchers have conducted studies on this subject. Regarding the issue of finiteness of complement clauses in the Persian language, a group of Iranian linguists have conducted studies on the rejection of nonfinite complement clauses in Persian and have claimed the absence of nonfinite clauses in this language. Also, there have been studies supporting the existence of nonfinite complement clauses in Persian. Some linguists in their research on complement clauses implicitly have proved the nonfinite or infinitive clauses in Persian and believe that the nonfinite clauses exist in the Persian language. Most of these studies are based on the early forms of generative grammar and, finiteness as a graded phenomenon, has received less attention, especially from minimalist or functionalist perspectives. Hence, the present research is important for two reasons. First, previous studies are based on earlier frameworks of generative grammar. Second, previous research has not explored the concepts of finiteness and tense as a graded property. Regarding the aforementioned shortcomings, this study addresses these two concepts as distinct elements involved in representing control structures in Persian.

The main problem in this article is to investigate the role of the predicate of the main clause in the finiteness and the degree of abstraction of the subject of the complement clauses in the Persian language in the framework of Landau's (2006) minimalism and Givon's (1980) functionalism. Using the concepts of "finiteness" and "tense" and considering the control intensity of the verb in the main clause, the authors intend to study the degree of finiteness in complement clauses based on Landau's Agree Theory of Control and Givon's control continuum. This article focuses on the relationship between the control intensity of main clause and the finiteness of complement clauses in Persian. Landau (2006) believes that the high control within the finite and nonfinite complement clauses is as the result of action occurrence. The semantic interpretation of the predicate of the main clause determines the finiteness of the following clause; and this is realized through two distinct grammatical categories "finiteness" and "tense". On the other hand, Givon (1980) argues that control constructions should be studied as a syntacto-semantic concept and should be viewed as a graded phenomenon.

According to Givon's continuum of control verbs, the formation of control constructions results from the integration of meaning and syntax. Thus, with the effect of semantic interpretation and the control intensity of the verbs of the main clause on the realization of the event in the complement clause, the presence of the abstract pronoun (PRO/pro) in the subject position of the subordinate clause is analyzed. The purpose of this study is to examine the categories of "finiteness" and "tense" in control constructions and to determine their effect on subject representation in complement clauses.

The hypothesis of this article is as follows: the complement clauses in Persian may have different degrees of finiteness depending on the degree of control exerted by the verb in the main clause. In other words, main-clause verbs with a higher degree of control take non-finite complement clauses, while those with a lower degree of control take finite complement clauses. What differentiates this research from previous studies is that the authors want to find the finiteness status of the subordinate clause is not a binary condition (finite/nonfinite); rather, there may be intermediate forms between these two states. Regarding previous research on control constructions from the perspective of modern linguistics, most studies have focused on meaning-based approaches in Persian. In contrast, the authors seek to demonstrate the effectiveness of minimalist and functionalist approaches from a new perspective to provide a comprehensive description and analysis of this challenging phenomenon in Persian.

Data and Methodology

The data for this study consists of 300 sentences collected through a library-based method, using different types of control verbs. The complement clauses were sourced from previous works and analyzed using a descriptive-analytical method. The aforementioned approaches were applied in analyzing the data.

Results and Discussion

The results show the gradedness of finiteness and tense and the different realization of the subject in complement clause. In the strong control constructions of Persian, the subject of the nonfinite complement clause is necessarily an abstract pronoun (PRO), whose reference is found in the main clause. However, as the control intensity of the verb in the main clause decreases, the probability of the presence of pro, an overt pronoun, or an explicit noun phrase increases.

Conclusion

In non-control constructions, an abstract pronoun does not appear in the subject position of the complement clause. In other words, as the control intensity decreases in the complement clause, the mood and finiteness of the complement clause change from a nonfinite subjunctive mood with a PRO subject to a finite indicative mood with an overt subject.

Ethical Considerations

Not applicable

Funding

Not applicable

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

نقش محمول بند پایه در زمانداری و درجه‌انتزاع فاعل بندهای متممی زبان فارسی (در چارچوب کمینه‌گرایی لاندای و نقش‌گرایی گیون)

فروزنده زردشتی^۱ | بهرام مدرسی^۲ | محمد مهدی اسماعیلی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه زبان‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: foozar@gmail.com
۲. نویسنده مسؤل، استادیار، گروه زبان‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: ba.modarresi@yahoo.com
۳. استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: esmaaili@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

در مقاله پیش‌رو تأثیر شدت کنترل فعل بند پایه بر زمانداری و درجه‌انتزاع فاعل بندهای متممی زبان فارسی بررسی می‌شود. لاندای (۲۰۰۶) کنترل اجباری بند پایه بر بند متممی را با رخداد عمل بند متممی مرتبط می‌داند؛ به‌طوری‌که تعبیر معنایی محمول بند پایه، از طریق مشخصه دستوری زمانداری و مشخصه معنایی زمان، وجه و زمانداری بند پیرو را تعیین می‌کند. گیون (۱۹۸۰) نیز معتقد است ساخت‌های کنترلی، نتیجه تلفیق دو حوزه معنی و نحو هستند. افزایش شدت کنترل بند پایه بر رخداد بند متممی، درجه بی‌زمانی بند متممی را افزایش می‌دهد. هدفی که در این مقاله دنبال می‌شود بررسی دو مشخصه زمانداری و زمان، در ساخت‌های کنترلی و تأثیر آن بر بازنمایی فاعل انتزاعی و درجه بی‌زمانی بند متممی است. داده‌های این پژوهش شامل ۳۰۰ جمله است که به شیوه کتابخانه‌ای با دسته‌بندی افعال کنترلی و انواع بندهای متممی از آثار پیشین گردآوری شده و به روش توصیفی-تحلیلی بررسی شده است. بنابراین، با تلفیق رویکردهای صورت‌گرا و نقش‌گرا نتایج، مدرج‌بودن عناصر دستوری مانند زمانداری و فاعل انتزاعی را نشان می‌دهد؛ به‌گونه‌ای که با کاهش شدت کنترل فعل بند پایه، وجه و زمانداری بندهای متممی از التزامی بی‌زمان با فاعل انتزاعی به سمت اجباری زماندار با فاعل آشکار تغییر می‌یابد.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۸/۱۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۶/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۶/۲۳

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱/۱

کلیدواژه‌ها:

ساخت کنترلی،
زمانداری،
زمان،
بی‌زمانی،
ضمیمه انتزاعی،
کمینه‌گرایی،
نقش‌گرایی.

استناد: زردشتی، فروزنده؛ مدرسی، بهرام؛ اسماعیلی، محمد مهدی (۱۴۰۴). نقش محمول بند پایه در زمانداری و درجه‌انتزاع فاعل بندهای متممی زبان فارسی (در چارچوب کمینه‌گرایی لاندای و نقش‌گرایی گیون). *مطالعات زبان‌ها و گویش‌های غرب ایران*، ۱۳(۱)، ۷۵-۹۰. <http://doi.org/10.22126/jlw.2024.9858.1735>

۱- مقدمه

زمانداری^۱ بندهای متممی همواره موضوعی بحث‌برانگیز در میان زبان‌شناسان بوده است. برخی زبان‌شناسان پژوهش‌هایی درباره بندهای زماندار یا خودایستا^۲ و بندهای بی‌زمان یا ناخودایستا^۳ انجام داده‌اند. بیشتر این آثار، بر چارچوب‌های متقدم دستور زایشی مبتنی بوده است و به زمانداری به‌منزله مؤلفه دستوری مدرج به‌ویژه براساس دیدگاه‌های کمینه‌گرا^۴ و نقش‌گرا^۵ کمتر توجه شده است. به‌دلیل آراء متفاوت نیاز است پژوهش‌های جدیدتری در این زمینه انجام شود. بنابراین، مسئله کلی در این مقاله، بررسی نقش محمول بند پایه بر زمانداری و درجه انتزاع فاعل بندهای متممی زبان فارسی در چارچوب کمینه‌گرایی لاندائ^۶ (۲۰۰۶) و نقش‌گرایی گیون^۷ (۱۹۸۰) است.

نگارندگان قصد دارند تا از طریق مفهوم زمانداری و زمان^۸ و برحسب شدت کنترل فعل بند پایه، درجه زمانداری بندهای متممی را در قالب نظریه تطابقی کنترل^۹ لاندائ و پیوستار کنترلی^{۱۰} گیون بررسی کنند. به این ترتیب، با طرح انگاره پیوستاری از افعال کنترلی، شکل‌گیری ساخت‌های کنترلی حاصل از تلفیق دو حوزه معنی و نحو بررسی می‌شود؛ سپس با توجه به عواملی چون تأثیر تعبیر معنایی و شدت کنترل فعل بند پایه بر تحقق رخداد عمل در بند متممی، وضعیت حضور ضمیر انتزاعی در جایگاه فاعل بند پیرو در ساخت‌های فوق تحلیل می‌شود. فرضیه مقاله حاضر این است که بندهای متممی زبان فارسی برحسب شدت کنترل فعل بند پایه از زمانداری مدرج برخوردارند و افعال بند پایه با درجه کنترل بیشتر، بند متممی بی‌زمان و با درجه کنترل ضعیف‌تر، بند متممی زماندار می‌پذیرند. وجه تمایز این پژوهش با مطالعات گذشته در این است که به نظر می‌رسد وضعیت زمانداری بند پیرو یک انتخاب دوشقی نیست که از طریق محمول بند پایه بر بند پیرو تحمیل شود، بلکه ممکن است صورت‌هایی میان این دو وضعیت از زمانداری به وجود آید. نگارندگان با علم به اینکه پژوهش‌هایی که از منظر زبان‌شناسی نوین درباره این پدیده صورت گرفته است، بیشتر رویکردی معنابیناد به ساخت‌های کنترلی در زبان فارسی داشته‌اند، می‌کوشند تا کارایی رویکرد کمینه‌گرایی و نقش‌گرایی را در این زمینه بررسی کنند و توصیف و تحلیلی جامع از این پدیده چالش‌برانگیز در زبان فارسی به دست دهند. در این پژوهش، داده‌ها به شیوه کتابخانه‌ای گردآوری شده‌اند؛ سپس به روش توصیفی-تحلیلی در حوزه کمینه‌گرایی لاندائ و نقش‌گرایی گیون بررسی و تجزیه و تحلیل شده‌اند.

درباره مسئله زمانداری بندهای متممی در زبان فارسی، گروهی از زبان‌شناسان ایرانی مطالعاتی مبنی بر رد بند متممی بی‌زمان در زبان فارسی انجام داده‌اند و مدعی نبود بند بی‌زمان در زبان فارسی هستند. درزی (۱۹۹۳) زمانداری را با عنوان خودایستایی مدنظر قرار می‌دهد و جمله ناخودایستا در ساخت ارتقایی زبان فارسی را نفی می‌کند و ساخت ارتقایی را خودایستا می‌داند. صدیقی (۲۰۰۱) به‌طور ضمنی به زمانداری اشاره دارد و معتقد است در زبان فارسی اگرچه بند پیرو مصدری وجود ندارد، نمی‌توان وجود ساخت کنترلی را انکار کرد. قمشی (۲۰۰۱) با بررسی ساخت کنترلی به زماندار بودن بند متممی تأکید دارد و بیان می‌کند که زبان فارسی دارای ساخت کنترلی مانند جمله «(من) می‌تونم (که) برم» است و بند پیرو آن، التزامی زماندار دارای فاعل انتزاعی و زمان رخداد مستقل از بند پایه است. کریمی (۲۰۰۵) با وجود پذیرفتن ساخت کنترلی در زبان فارسی و زمانداری بند متممی آن معتقد است که در این ساخت بند پیرو التزامی، بند مصدری نیست. متولیان (۱۳۹۰) از نظر زمانداری، بند متممی التزامی ساخت کنترلی زبان فارسی را خودایستا می‌داند که فاعل آن، ضمیر ناملفوظ با حالت متعارف فاعلی است و رفتاری شبیه ضمیر انتزاعی دارد. پیروز (۱۳۹۵) طبق رویکرد جدید کمینه‌گرایی، بند متممی التزامی ساخت‌های کنترلی زبان فارسی را از لحاظ زمانداری، خودایستا و دارای فاعل ضمیر انتزاعی با حالت دستوری متعارف فاعلی می‌داند. از نظر وی، توان التزامی‌سازی و ناخودایستاسازی بند متممی در ساخت‌های کنترلی به رفتار معناشناسی واژگانی محمول‌های کنترلی بستگی دارد. ساخت کنترلی التزامی، همسان دیگری در ساخت‌های کنترلی ناخودایستا دارد و از نوع کنترلی اجباری است؛ به طوری که اسم مصدر به جای فعل التزامی حضور می‌یابد و ضمیر مستتر آن فاقد برداشت دلخواه است.

1. finiteness
2. finite
3. non-finite
4. minimalism
5. functionalism
6. I. Landau
7. T. Givón
8. tense
9. Agree Theory of Control
10. control continuum

همچنین مطالعاتی مبنی بر تأیید بند متممی بی‌زمان در زبان فارسی صورت گرفته است. برخی زبان‌شناسان در پژوهش‌هایی که درباره بندهای متممی انجام داده‌اند، به‌طور ضمنی به اثبات بند بی‌زمان یا مصدری در زبان فارسی پرداخته‌اند و معتقدند که بند بی‌زمان در زبان فارسی وجود دارد. مشکوه‌الدینی (۱۳۷۹)، بند مصدری زبان فارسی را دارای ضمیر پنهان^۱ می‌داند؛ البته وی دلیلی مبنی بر توصیف و تبیین ماهیت مصدر یا بند مصدری بیان نمی‌کند. بنابراین، اشاره ضمنی به بند مصدری بیانگر وجود آن در زبان فارسی است. معین‌زاده و مصفا جهرمی (۱۳۸۸) با ارائه شواهد زبان‌شناختی، مقوله‌های مصدری را که در دیدگاه‌های دیگر به‌عنوان اسم در جمله به کار می‌روند، بند بی‌زمان نامیده‌اند؛ به‌طوری که در جایگاه نهاد آن‌ها ضمیر انتزاعی قرار دارد. باطنی (۱۳۹۱) مصدرهای زبان فارسی را به‌منزله گروه‌های فعلی ناخودایستا در نظر گرفته است. متولیان (۱۳۹۴) معتقد است در ساخت کنترل اجباری زبان فارسی، محمول بند پایه باعث رخداد عمل در بند متممی بی‌زمانی می‌شود که فاعل آن، ضمیر انتزاعی است. وی براساس نظریه معنایی چکنداف^۲ (۲۰۰۳، ۲۰۰۵)، کنترل ناقص را همانند کنترل کامل به‌نوعی کنترل اجباری فرض کرده است؛ زیرا ساخت کنترلی ناقص، بند متممی بی‌زمان دارای فاعل انتزاعی یا ضمیر ناملفوظ می‌پذیرد. علی‌خویی و دیگران (۲۰۱۸)، در بررسی متمم‌های مصدری در ساخت‌های کنترلی زبان فارسی نشان می‌دهند که در ساخت کنترلی کامل، وجه التزامی به‌لحاظ زمانداری به‌جای وجه مصدری به کار می‌رود. بنابراین، به دو علت انجام پژوهش حاضر ضرورت می‌یابد: نخست اینکه این مطالعات بر چارچوب‌های متقدم دستور زایشی مبتنی هستند و براساس دیدگاه‌های نوین نظیر برنامه کمینه‌گرا صورت نگرفته‌اند؛ دیگر اینکه در هیچ‌یک از این آثار با تفاوت قائل شدن بین مفهوم زمانداری و زمان، بند متممی بی‌زمان در زبان فارسی بررسی نشده است.

۲- رویکرد نظری پژوهش

چارچوب پژوهش پیش‌رو، تلفیقی از دو رویکرد کمینه‌گرایی و نقش‌گرایی مبتنی بر نظریه تطابقی کنترل لاند (۲۰۰۶) و پیوستار کنترلی گیون (۱۹۸۰) است که در ادامه شرح داده می‌شوند.

۲-۱ آراء لاند

لاند (۱۹۹۹، ۲۰۰۴، ۲۰۱۵) ساخت کنترلی را به دو دسته کنترل اجباری^۳ و غیراجباری^۴ تقسیم می‌کند. کنترل اجباری شامل کنترل کامل^۵ و کنترل ناقص^۶ است و کنترل غیراجباری عبارت از کنترل از راه دور^۷ و کنترل اختیاری^۸ است. افعال کنترلی کامل بیشتر نمودی^۹، وجهی^{۱۰} و استلزامی^{۱۱} هستند و فاعل انتزاعی بند متممی آن‌ها -با مرجعی واحد و موضعی در بند بلافاصله بالاتر- از لحاظ شخص، شمار و جنس یکسان است؛ یعنی دارای خوانش تعبیر به خود است؛ مانند جمله (۱) که فاعل انتزاعی بند متممی (PRO₁) با مرجع "John₁" در بند پایه هم‌نمایه است.

1. John₁ managed [PRO₁ to solve the problem]. (لاند، ۱۹۹۹: ۱۲؛ ۲۰۰۴: ۸۳۶)

در ساخت کنترلی ناقص، افعال بند پایه بیشتر تمنایی^{۱۲}، گزاره‌ای^{۱۳} و واقعیت‌نما^{۱۴} هستند و فاعل انتزاعی بند متممی علاوه بر داشتن مرجع جزئی می‌تواند همانند ساخت کنترلی کامل با مرجعی واحد و موضعی در بند پایه هم‌نمایه شود و از ویژگی تعبیر به خود نیز برخوردار باشد؛ مانند جمله (۲) که فاعل انتزاعی بند متممی (PRO₁)^{۱۵} می‌تواند با مرجعی جزئی در بند پایه یعنی "John₁" هم‌نمایه باشد.

1. PRO
2. R. Jackendoff
3. obligatory control (OC)
4. non-obligatory control (NOC)
5. exhaustive control (EC) ⇒ EC complements are untensed
6. partial control (PC) ⇒ PC complements are tensed
7. long-distance control (LD-control)
8. arbitrary control
9. aspectual
10. modal
11. implicative
12. desirative
13. propositional
14. factive

۱۵. در کنترلی ناقص PRO₁ به این مفهوم است که مرجع ضمیر انتزاعی علاوه بر مرجعی در بند پایه می‌تواند عنصر دیگر در بافت نیز باشد.

2. John_i hoped [PRO_{i±} to solve the problem]. (لاندا، ۱۹۹۹: ۱۲؛ ۲۰۰۴: ۸۳۶)

ساخت کنترل ناقص علاوه بر کنترل جزئی، شامل کنترل گسسته^۱ و کنترل متغیر^۲ است. در کنترل گسسته، فاعل و مفعول بند پایه، هم‌زمان فاعل تهی در بند متمم را کنترل می‌کنند؛ مانند فاعل انتزاعی (PRO_{i±j}) در بند متممی جمله^۳ که فاعل (John_i) و مفعول (Mary_j) در بند پایه آن را کنترل می‌کنند.

3. John_i proposed to Mary_j [PRO_{i+j} to meet each other at 6]. (لاندا، ۲۰۱۵: ۷۷)

در کنترل متغیر، کنترل‌کننده فاعل تهی بند متمم، فاعل یا مفعول بند پایه است؛ مانند جمله^۴ (۴) که فاعل (John_i) یا مفعول (Mary_j) در بند پایه، فاعل انتزاعی (PRO_{i±j}) را کنترل می‌کند.

4. John_i promised Mary_j [PRO_{i/j} to come home at once, and so did Bill]. (لاندا، ۱۹۹۹: ۴۶)

در کنترل غیراجباری از راه‌دور، برخلاف کنترل اجباری، مرجع فاعل تهی بند متممی، در بندهای بالاتر قرار دارد و فاعل تهی بند متممی از راه دور کنترل می‌شود. به عبارت دیگر، کنترل‌کننده و مصدر در یک بند قرار ندارند؛ مانند جمله^۵ (۵) که فاعل بند متممی (PRO_i) را، از فاصله دور، (Mary_i) در بندهای بالاتر کنترل می‌کند.

5. Mary₁ knew that it damaged John [PRO₁ to perjure herself]. (لاندا، ۱۹۹۹: ۴۷)

در کنترل غیراجباری اختیاری نیز فاعل تهی بند متممی، فاقد کنترل‌کننده موضوعی است. به عبارت دیگر، ضمیر انتزاعی به مرجعی دستوری نیاز ندارد؛ مانند جمله^۶ (۶) که ضمیر انتزاعی (PRO_{arb}) از کنترل اختیاری برخوردار است؛ زیرا مرجعی دستوری در جمله ندارد.

6. John₁ thought that it was wrong [PRO_{arb} to introduce him₁ to the dean]. (لاندا، ۱۹۹۹: ۱۳)

لاندا (۲۰۰۴، ۲۰۰۶) با ارائه داده‌هایی از زبان‌های مختلف مانند زبان‌های خانواده بالکان که دارای متمم‌های ناهمگون التزامی و مصدری هستند، تحلیل واحدی از کنترل اجباری ارائه می‌دهد و کنترل اجباری را در بیشتر زبان‌های دنیا تبیین می‌کند. وی با نظریه تطابقی کنترل، برخلاف پیش‌بینی کمینه‌گرایی نشان می‌دهد که در این زبان‌ها، جملات خودایستا نیز می‌توانند دارای ضمیر مستتر با حالت دستوری متعارف باشند؛ همچنین با استفاده از خودایستا یا ناخودایستابودن بند متممی و حالت دستوری فاعل نمی‌توان توزیع ضمیر انتزاعی و گروه اسمی آشکار را در بند پیرو تبیین کرد؛ مانند بند متممی کنترل اجباری زبان بلغاری از خانواده زبان‌های بالکان که به‌جای وجه مصدری دارای وجه التزامی کنترلی است و فاعل آن، ضمیر فاعلی مستتر است.

7. Ivan₁ uspj_a Pro₁/*2 da ostane pri nego.
Ivan managed.3sg PRO PRT stay.3sg with him
Ivan managed to stay with him
[CP DP...F...[CP C⁰ [-T] [IP PRO_[-R] [P I⁰ [-T,+Agr,-R] [VP tPRO ...]]]]

(کارپوا و پتکو، ۱۹۹۹، به نقل از لاندا، ۲۰۰۴: ۸۲۶-۸۴۵)

اما در زبان انگلیسی، بند متممی کنترل اجباری دارای وجه مصدری و ناخودایستا است و فاعل آن، ضمیر فاعلی مستتر است؛ مانند:

8. a) John₁ managed [PRO₁ to solve the problem].

b) John₁ managed C [T:-] I [T:-, Agr:-, R:-] PRO₁ [T:-] (لاندا، ۱۹۹۹: ۵۷)

به این ترتیب، در کنترل اجباری، در جایگاه فاعل بند متممی، ضمیر مستتر PRO قرار دارد و بند متممی می‌تواند ناخودایستا و خودایستا باشد. البته لاندا (۱۹۹۹) این موضوع را به این شکل تبیین می‌کند که هسته متمم‌نما مانند هسته تصریف دارای مشخصه‌های زمان [T] و مطابقت [Agr] است. اگر یکی از این دو مشخصه ارزش منفی داشته باشد، در جایگاه فاعل بند متممی لزوماً ضمیر مستتر خواهد بود؛ مانند کنترلی اجباری در زبان‌های بالکان (مثال ۷) که یکی از این دو مشخصه دارای ارزش منفی است و کنترلی اجباری در زبان انگلیسی (مثال ۸) که هر دو مشخصه فوق دارای ارزش منفی است.

لاندا (۱۹۹۹) تفاوت کنترل کامل و ناقص را از زمانداری و بی‌زمانی بندهای متممی فعل کنترلی ناشی می‌داند. بند متمم در ساخت

1. split control

2. variable control

3. I. Krapova & V. Petkov

کنترلی کامل، زمان-ارجاعی^۱ است؛ به این مفهوم که وقوع رخداد عمل در بند پایه و پیرو هم‌زمان است؛ به طوری که بند پیرو نمی‌تواند دارای قید زمانی متفاوت از جمله پایه باشد. مانند جمله (۹) که محمول "managed" بیانگر استلزام در انجام کار است و سبب می‌شود عمل "to solve the problem" در بند متممی روی بدهد و بند متممی آن از نظر زمان معنایی، زمان-ارجاعی است؛ یعنی به زمان بند پایه ارجاع کامل دارد و همانند بند پایه دارای زمان گذشته است؛ به طوری که کاربرد قیود زمانی متفاوت در این جمله امکان‌پذیر نیست.

9. *Yesterday, John managed to solve the problem tomorrow. (لاندا، ۱۹۹۹: ۱۲؛ ۲۰۰۴: ۸۳۶)

این درحالی است که بند متمم کنترلی ناقص، زمان-وابسته^۲ است؛ یعنی زمان رخداد جمله متمم نسبت به زمان وقوع فعل جمله پایه، تأخر یا تباین زمانی^۳ دارد. به این ترتیب، به کارگیری قیود زمانی مختلف در بند پایه و پیرو موجب بدساختی جمله نمی‌شود؛ مانند جمله (۱۰) که محمول "hoped" فعل تمنایی است و سبب رخداد عمل "to solve the problem" در بند متممی می‌شود. بند متممی کنترلی ناقص از نظر زمان معنایی، زمان-وابسته است؛ یعنی نسبت به بند پایه دارای رابطه ارجاعی آزادتر و تباین زمانی است. بنابراین، به کارگیری قیود زمانی متفاوت "yesterday" و "tomorrow" در آن‌ها باعث بدساختی جمله نمی‌شود؛ مانند:

10. Yesterday, John hoped to solve the problem tomorrow. (لاندا، ۱۹۹۹: ۱۲؛ ۲۰۰۴: ۸۳۶)

بنابراین، در بند متممی کنترلی ناقص، هسته تصریف دارای مشخصه تعبیریپذیر زمان [T+] است و هسته متمم‌نما با مشخصه تعبیری‌ناپذیر زمان [T+] به عنوان واسطه‌گر بین هسته تصریف جمله متمم و هسته تصریف جمله پایه عمل می‌کند. همچنین لاندا (۲۰۰۴)، تفاوت کنترل اجباری با کنترل غیراجباری را از طریق مشخصه معنایی زمان و مشخصه نحوی مطابقت که دارای ارزش مثبت و منفی در هسته تصریف و متمم‌نما است، بیان می‌کند. هنگامی که مشخصه‌های مطابقت و زمان در هسته تصریف و متمم‌نما دارای ارزش منفی باشند، بند متممی، زمان-ارجاعی است، ضمیرانتزاعی در جایگاه فاعل بند متممی تظاهر می‌یابد و کنترل از نوع اجباری است؛ مانند جمله (۸) از زبان انگلیسی. از طرفی، اگر مشخصه‌های مطابقت و زمان در هسته تصریف و متمم‌نما دارای ارزش مثبت باشند ([+T, +Agr])، بند متممی، زمان-مستقل^۴ است؛ یعنی دارای زمان رخدادی مستقل از بند پایه است، حضور ضمیر ناملفوظ یا فاعل واژگانی الزامی است و کنترل غیراجباری است؛ مانند جمله (۱۱) از زبان آلبانی. لازم است ذکر شود که در زبان‌های بالکان وجه التزامی به دو صورت التزامی کنترلی^۵ و التزامی غیرکنترلی^۶ به کار می‌رود؛ به این ترتیب، وجه التزامی غیرکنترلی در زبان‌های بالکان همانند کنترل غیراجباری در زبان انگلیسی است که مشخصه‌های مطابقت و زمان در آن‌ها دارای ارزش مثبت هستند و فاعل بند متممی می‌تواند به صورت ضمیر ناملفوظ یا فاعل واژگانی به کار برود.

11. I₁ kërkoval Pro₁*2 të recitojë një poezi.

Him asked.1sg Pro PRT recite.3sg a poem

I asked him to recite a poem

[CP DP_{CP}.....F...[CP C⁰_[+T,+Agr,+R] [IP DP/pro_[+R] [P I⁰_[+T,+Agr,+R] [VP t_{DP/pro_[+R]} ...]]]]

(دوبرووی-سورین^۷، ۲۰۰۱، به نقل از لاندا، ۲۰۰۴: ۸۲۶-۸۴۴)

در ساخت کنترلی غیراجباری، زمان رخداد بند متممی متفاوت از زمان بند پایه است و هسته تصریف آن دارای مشخصه [T+] و هسته متمم‌نمای آن فاقد مشخصه [T] است. به این ترتیب، ارزش‌های متفاوت مشخصه زمان [T] در هسته تصریف (I⁰) و متمم‌نما (C⁰) در بندهای متممی زمان-ارجاعی، زمان-وابسته و زمان-مستقل به قرار زیر است:

جدول (۱). مشخصه زمان در هسته تصریف و متمم‌نمای بند پیرو در ساخت کنترلی (لاندا، ۲۰۰۴: ۸۷۰)

زمان-مستقل		زمان-وابسته		زمان-ارجاعی	
I ⁰	C ⁰	I ⁰	C ⁰	I ⁰	C ⁰
+T	∅	+T	+T	-T	-T

1. anaphoric-tense
2. dependent-tense
3. tense clash
4. independent-tense
5. controlled subjunctives (C-subjunctive)
6. non-control/free, subjunctives (F-subjunctive)
7. C. Dobrovie-Sorin

بنابراین، ارزش مثبت و منفی عنصر مطابقه در هسته تصریف به حضور یا نبود تصریف ساخت-واژی بستگی دارد. همچنین مشخصه مطابقه در هسته متمم‌نما تابع ارزش مشخصه زمان است. اگر هسته متمم‌نمای بند متممی دارای مشخصه زمان [+T] باشد، به تبع آن دارای مشخصه مطابقه [Agr+] نیز خواهد بود؛ در غیر این صورت، فاقد مشخصه [Agr] است. اگر هسته تصریف و متمم‌نما هر دو مشخصه‌های یکسان داشته باشند، حذف متقابل مشخصه‌ها امکان‌پذیر است. این موضوع در جدول (۲) مشاهده می‌شود.

جدول (۲). مشخصه مطابقه در هسته تصریف و متمم‌نمای بند پیرو در ساخت کنترلی (لاندا، ۲۰۰۴: ۲۷۰)

	تصریف ساخت‌واژی	تصریف انتزاعی	عدم تصریف
I ⁰	+Agr (مطابقه آشکار)	-Agr (مطابقه انتزاعی)	∅ (فاقد مطابقه)
C ⁰	[+Agr] ⇒ [+T]	otherwise ⇒ ∅	

از نظر لاندا (۲۰۰۴، ۲۰۰۶)، ساخت کنترلی را صرفاً با تحلیل نحوی محض نمی‌توان بررسی کرد و تحلیل معنایی را بایست در بررسی آن دخالت داد. همچنین حضور فاعل واژگانی یا ضمیر انتزاعی به دو مشخصه [T] و [Agr] در هسته تصریف و متمم‌نما مرتبط است و عامل ارتباط‌دهنده این دو موضوع، مشخصه تعبیرپذیری ارجاعی [R] است. این مشخصه به ترتیب در گروه اسمی آشکار و ضمیر انتزاعی، دارای ارزش مثبت و منفی است که معادل تعبیرناپذیر آن در هسته تصریف و متمم‌نما حضور دارد. بنابراین، لاندا به این تعمیم دست یافته است که مشخصه‌های [T, +Agr+] در هسته تصریف و متمم‌نما بر مشخصه ارجاع-مستقل یعنی [R+] و منفی بودن هریک از این مشخصه‌ها بر ارجاعی بودن مشخصه ارجاعی یعنی [R-] دلالت دارد. نبود هریک از مشخصه‌های [T] و [Agr] باعث می‌شود که مشخصه [R] نیز از بین برود. به این ترتیب، قاعده تخصیص مشخصه [R] برای هسته‌های تصریف و متمم‌نما که دارای مشخصه‌های [αT, βAgr] باشند، عبارت است از:

A(∅ → [+R], if α = β = "+")

B(∅ → [-R]/elsewhere (لاندا، ۲۰۰۶: ۱۶۲)

طبق قاعده فوق اگر هسته تصریف و متمم‌نما مشخصه‌های [T, +Agr+] داشته باشند، پس دارای مشخصه تعبیرناپذیر [R+] می‌شوند. در این صورت، تنها فاعل واژگانی با مشخصه تعبیرپذیر [R+] در جایگاه فاعل بند متممی باعث می‌شود این مشخصه در هسته تصریف و متمم‌نما بازبینی شود. همچنین اگر در هسته تصریف و متمم‌نما، یکی از مشخصه‌های زمان یا مطابقه دارای ارزش منفی باشد، پس دارای مشخصه تعبیرناپذیر [R-] می‌شوند؛ در این صورت، حضور ضمیر انتزاعی که دارای مشخصه تعبیرپذیر [R-] است، در جایگاه فاعل بند متممی تظاهر می‌یابد. بنابراین، لاندا (۲۰۰۶) یکی از مزایای تحلیل خود را تبیین کنترل اجباری در زبان‌هایی می‌داند که متمم آن‌ها ناخودایستا (مانند زبان انگلیسی) یا خودایستا (مانند زبان‌های بالکان) باشد.

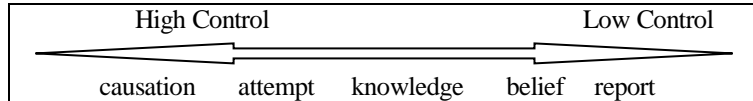
۲-۲ آراء گیون

گیون (۱۹۸۰) معتقد است ساخت‌های کنترلی، نتیجه تلفیق دو حوزه معنی و نحو هستند. افزایش شدت کنترل محمول بند پایه بر رخداد بند متممی، درجه ناخودایستایی بند متممی را افزایش می‌دهد. وی درباره دو ویژگی کنترل و ناخودایستایی در ساخت‌های کنترلی، به رابطه میزان کنترل فعل بند اصلی و خودایستایی بند متمم می‌پردازد. گیون انتخاب صورت دستوری بندهای متممی به لحاظ خودایستایی را منعکس‌کننده رابطه معنایی می‌داند که بین فعل بند اصلی و بند متمم آن وجود دارد؛ به طوری که ویژگی معنایی کنترل در فعل اصلی، وضعیت خودایستایی بند متمم را تعیین می‌کند. در جمله (۱۲) فاعل محمول (reported) یعنی "the store owner" هیچ کنترلی بر رخداد عمل موردنظر در بند متمم ندارد و رخداد بند متمم می‌تواند مستقل از عمل "report" در بند اصلی انجام گیرد. به این ترتیب، بند متممی جمله (۱۲) خودایستا است.

12. The store owner reported that vandals had soaped his windows.

13. The store owner forced them to clean up the window. (گیون، ۱۹۸۰: ۲۵۷)

اما در جمله (۱۳)، فاعل بند اصلی به منزله کنترل‌گر به دلیل محمول کنترلی (forced) بر انجام عمل در بند متمم تأثیر زیادی دارد. به این ترتیب، بند متممی جمله (۱۳) تحت کنترل شدید بند اصلی از ناخودایستایی بیشتری برخوردار است. گیون (۱۹۸۰) شدت کنترل فعل بند اصلی بر رخداد عمل در بند متممی را به صورت محور زیر نشان می‌دهد:

شکل (۱). پیوستار شدت کنترل فعل بند اصلی (گیون، ۱۹۸۰: ۲۵۷)

به اعتقاد گیون (۱۹۸۰)، در انتهای سمت چپ این محور، افعالی از جنس سببی^۱ قرار دارند که از بالاترین شدت کنترل بر رخداد بند متمم خود برخوردارند. بند متممی این افعال به صورت ناخودایستا و اغلب به شکل وجه مصدری نمود می‌یابند و مطابقت فاعلی خود را از دست می‌دهند. فاعل بند متممی به لحاظ دستوری به بند اصلی وابستگی کامل دارد؛ مانند جمله (۱۳) که فاعل بند متمم، ویژگی‌های مفعول بند اصلی را دارد. بنابر گیون (۱۹۸۰)، هر چه از سمت چپ محور به سمت راست محور حرکت کنیم، ویژگی معنایی کنترل در بند اصلی ضعیف‌تر می‌شود و در افعالی که در سمت راست محور قرار دارند؛ مانند افعال گزارشی^۲، میزان کنترل به کمترین حد می‌رسد. بنابراین، بند متمم این افعال، خودایستا است و فعل آن مطابقت فاعلی دارد. همچنین به عقیده گیون، در بررسی ساخت‌های کنترلی، تلفیق دو حوزه معنی (ویژگی کنترل در فعل بند اصلی) و نحو (ویژگی خودایستایی در بند متمم) مورد توجه است. صورت فعلی بند متمم را فعل بند اصلی معین می‌کند و در یک ساخت کنترلی، رابطه خاصی بین فعل بند اصلی و بند متمم آن وجود دارد. همچنین بند متمم، رخدادی را بیان می‌کند که فعل بند اصلی آن را رمزگذاری کرده است.

گیون (۱۹۸۰) بندهای متممی را به دو دسته همپایه^۳ و ناهمپایه^۴ تقسیم می‌کند. بند متمم همپایه می‌تواند به منزله بند خبری مستقل به کار برود (مثال ۱). در این نوع بندهای مستقل یا به تعبیر وی «خودایستا»، زمان، نمود^۵ و وجه^۶ بند متمم همانند یک جمله خبری و مستقل از بند اصلی بیان می‌شود؛ در حالی که بندهای متمم ناهمپایه نمی‌توانند مستقل از بند اصلی به کار بروند و فعل آن‌ها ممکن است فاقد برخی یا همه ویژگی‌های مربوط به فعل مانند زمان، نمود، وجه و... باشد. گیون (۱۹۸۰) معتقد است همیشه انطباق یک‌به‌یک بین حوزه معنی و حوزه ساختاری وجود ندارد و هر بند متمم ناخودایستایی الزاماً منعکس‌کننده شدت بالایی از کنترل نیست یا برعکس، در آن سوی محور، هر بند متمم خودایستایی الزاماً بیانگر میزان ضعیفی از کنترل نیست. بنابراین، وضعیت بی‌زمانی در بندهای متممی این ساخت‌ها در نتیجه شدت کنترل بند پایه تعیین می‌شود؛ به این معنی که افزایش شدت کنترل بند اصلی بر رخداد بند متممی (ویژگی معنایی)، درجه بی‌زمانی بند متمم (ویژگی نحوی) را افزایش می‌دهد.

۳- تجزیه و تحلیل داده‌ها

افعال کنترلی سه ویژگی نحوی بر بند متممی خود تحمیل می‌کنند که عبارت‌اند از: تأثیر معنایی فعل بند پایه به لحاظ شدت کنترل آن بر تحقق رخداد عمل بند پیرو، حضور ضمیر انتزاعی در جایگاه فاعل بند پیرو و وابستگی زمانی بند پیرو به بند پایه. بنابراین، باتوجه به اینکه بررسی ساخت کنترلی از طریق تحلیل‌های نحوی-معنایی امکان‌پذیر است، در این پژوهش در نظر داریم تا به کمک ویژگی دوم افعال کنترلی، یعنی حضور ضمیر انتزاعی در جایگاه فاعل بند پیرو، زمانداری بندهای متممی ساخت‌های کنترلی زبان فارسی را در جمله و در بافت برطبق نظریه تطابقی کنترل لاند (۲۰۰۶) و نظریه پیوستار کنترلی گیون (۱۹۸۰) بررسی کنیم، سپس افعال کنترلی شدید را از افعال کنترلی ضعیف متمایز کنیم. به عبارت دیگر، به‌باور نگارندگان، تظاهر ضمیر انتزاعی در جایگاه فاعل بند پیرو، حاصل برابری دو ویژگی معنایی «کنترل» و ویژگی نحوی «زمانداری» است.

تأثیر درجه کنترل محمول بند پایه بر حضور ضمیر انتزاعی در جایگاه فاعل بند پیرو

در این بخش، ویژگی دوم افعال کنترلی، نقش محمول بند پایه بر زمانداری و درجه انتزاع فاعل بندهای متممی در پیوستار ساخت‌های کنترلی زبان فارسی به قرار زیر بررسی می‌شود:

الف) کنترلی شدید^۷: در ساخت کنترلی شدید، فعل بند پایه معمولاً فعلی است که مفهوم استلزام یا توانایی دارد، از ویژگی کنترلی اجباری برخوردار است و متممی را می‌پذیرد که دارای وجه التزامی و ویژگی مصدری باشد؛ مانند فعل «مجبور کرد» در جمله زیر:

1. causation
2. report
3. balanced
4. deranked
5. aspect
6. mood
7. high control

۱۴. رضا حسن‌زرا مجبور کرد [که] $PRO_{i/j/k}^* / * \backslash PRO_{i/j/k}^* / * \backslash$ در کتابخانه بماند].

به‌این ترتیب، فعل «مجبور کرد» در بند پایه بیانگر اجبار در انجام کار است و از نظر معنایی، بر رخداد عمل در بند متممی التزامی، کنترل کامل دارد؛ یعنی سبب رخداد عمل در بند پیرو می‌شود؛ به طوری که خلاف آن جمله را بدساخت می‌کند. همان‌طور که در جمله (۱۴) مشاهده می‌شود، در نتیجه اجبار رضا، حسن مجبور می‌شود که خودش در کتابخانه بماند. در این صورت، فاعل بند پیرو، ضمیر انتزاعی PRO است که با نزدیک‌ترین کنترل‌کننده در بند بلافاصله بالاتر یعنی مرجع واحد «حسن»، مفعول بند پایه، مطابقت دارد و دارای مشخصه سوم شخص مفرد می‌شود. سپس فاعل بند پیرو یعنی ضمیر انتزاعی PRO در مطابقت با هسته تصریف بند متممی، ضمن ارزش‌گذاری مشخصه حالت متعارف فاعلی خود، مشخصه شخص و شمار هسته تصریف را ارزش‌گذاری می‌کند، که به صورت تصریف ساخت‌واژی آشکار سوم شخص مفرد، پسوند «د» روی فعل التزامی بند متممی قرار گرفته است. بنابراین، فرض ضمیر ناملفوظ $PRO_{i/j/k}^*$ که می‌تواند نمودی آشکار و مرجعی خارج از جمله داشته باشد، به جای فاعل بند متممی موجب بدساختی جمله کنترلی شدید می‌شود. به این ترتیب، بنابر لاند (۲۰۰۶)، بند متممی التزامی در ساخت کنترلی شدید، از نظر معنایی یا زمان رخداد عمل، زمان-ارجاعی است؛ یعنی زمان رخداد آن، ارجاع کامل به زمان بند پایه دارد و با آن هم‌زمان می‌شود. از نظر نحوی یا زمانداری نیز فعل التزامی بند متممی پسوند ساخت‌واژی متناسب با زمان رخداد خود را ندارد و بی‌زمان محسوب می‌شود؛ در نتیجه، فاعل آن ضمیر انتزاعی است. چنانچه زمانداری را با مشخصه finite و زمان را با مشخصه T نشان دهیم، بند متممی در این جمله دارای مشخصه‌های غیرزمان‌دار، زمان رخداد و فاعل خواهد بود که به ترتیب به صورت $(-finite)_{high}$ ، $[-T]_{high}$ و PRO_{high} نمایش داده می‌شود.

ب) کنترلی متوسط^۲: در مثال‌های (۱۵)، (۱۶) و (۱۷)، فعل‌های «متقاعد کردن» و «سعی کردن» در بند پایه از افعال قصدی^۳، کنترلی ناقص و اجباری هستند، بند متممی التزامی کنترلی می‌پذیرند و با تفاوتی جزئی، همانند کنترلی کامل، سبب رخداد عمل و حضور ضمیر انتزاعی در بند پیرو می‌شوند؛ به طوری که خلاف آن جمله را بدساخت می‌کند؛ مانند جمله زیر:

۱۵. الف) رضا علی‌زرا متقاعد کرد [که] PRO_{i+j} / PRO_{i+j} به مسابقه بروند].

در جمله (الف) رضا علی‌زرا متقاعد کرده است که خودش و علی به مسابقه بروند. در نتیجه، رضا و علی (PRO_{i+j}) یا خودشان (PRO_{i+j}) به مسابقه رفتند. به این ترتیب، بنابر لاند (۲۰۰۶) و گیون (۱۹۸۰) که برای فاعل بند متممی، مرجعی در بند پایه قائل هستند، مرجع فاعل انتزاعی بند متممی، گسسته است؛ یعنی این مرجع، در واقع، فاعل و مفعول بند پایه است. هنگامی که فاعل بند متممی بتواند نمود آشکار به صورت «آن‌ها» داشته باشد، این ضمیر ناملفوظ خواهد بود که به صورت PRO_{i+j} مشاهده می‌شود.

ب) رضا علی‌زرا متقاعد کرد [که] $PRO_{i+k/j+k} / PRO_{i+k/j+k} / *_{k+m}$ به مسابقه بروند].

پ) رضا علی‌زرا متقاعد کرد [که] $PRO_{i+k/j+k} / PRO_{i+k/j+k} / k+m$ به مسابقه بروند].

در جمله (ب) و (پ) فاعل بند پیرو می‌تواند ضمیر انتزاعی با مرجع «رضا» یا «علی‌ز» یا شخص دیگر ($PRO_{i+k/j+k}$) باشد یا اینکه به صورت ضمیر ناملفوظ و با همه این ویژگی‌ها ($PRO_{i+k} / j+k$) ظاهر شود. به این ترتیب، مرجع فاعل انتزاعی بند متممی می‌تواند جزئی باشد؛ یعنی بخشی از آن، در بند پایه و بخشی دیگر خارج از جمله یعنی در بافت قرار گیرد. بنابر لاند (۲۰۰۶)، مرجع فاعل بند متممی نمی‌تواند به طور کامل خارج از جمله باشد؛ به این دلیل، در جمله (ب) نمی‌توان مرجعی خارج از جمله (PRO_{k+m}) برای فاعل بند متممی متصور شد؛ اما از نظر نقش‌گرایی گیون (۱۹۸۰)، این امر امکان‌پذیر است؛ مانند جمله (پ) که رضا علی‌زرا متقاعد کرده است که اجازه بدهد، دیگران (نه خودشان (PRO_{k+m})) به مسابقه بروند.

۱۶. الف) رضا علی‌زرا متقاعد کرد [که] $PRO_{i/j} / PRO_{i/j}$ به کتابخانه برود].

در جمله (الف) رضا علی‌زرا متقاعد کرده است که علی یا خود رضا به کتابخانه برود؛ در نتیجه، علی یا خود رضا به کتابخانه رفت. به این ترتیب، مرجع فاعل انتزاعی $PRO_{i/j}$ بند متممی می‌تواند فاعل یا مفعول بند پایه یعنی متغیر باشد و فاعل بند متممی می‌تواند به صورت ضمیر ناملفوظ یا ضمیر آشکار خودش ($PRO_{i/j}$) نمود آشکار پیدا کند.

۱. $PRO_{i/j/k}$ ضمیری ناملفوظ است که مرجع آن می‌تواند در بند پایه یا خارج از آن باشد و می‌تواند به صورت آشکار نیز در بند متممی به کار برود.

2. mid control

3. intentional verbs

ب) رضا؛ علی ز را متقاعد کرد [(که) pro^*_k به کتابخانه برود].

پ) رضا؛ علی ز را متقاعد کرد [(که) pro_k به کتابخانه برود].

براساس لاندا (۲۰۰۶)، در جمله (۱۶) برای فاعل بند متممی نمی‌توان مرجع دیگری خارج از بند پایه (pro^*_k) متصور شد؛ درحالی‌که گیون (۱۹۸۰) در تحلیل‌های خود، به بافت خارج از جمله نیز توجه می‌کند. بنابراین، در نظر گرفتن کنترل‌کننده دیگری مثل «شخصی دیگر» خارج از جمله امکان‌پذیر است؛ مانند جمله (۱۶) که رضا؛ علی ز را متقاعد کرده است اجازه بدهد شخصی دیگر (pro_k) به کتابخانه برود و آن شخص به کتابخانه رفت. اکنون نمونه (۱۷) را در نظر بگیرید.

۱۷. الف) مریم؛ سعی می‌کند [(که) PRO_i این خانه را بخرد].

ب) مریم؛ سعی می‌کند [(که) pro_i خودش این خانه را بخرد].

براساس لاندا (۲۰۰۶)، جمله (۱۷) به این معنی است که مریم؛ سعی می‌کند خودش؛ این خانه را بخرد؛ فاعل بند متممی دارای مرجعی واحد یعنی «مریم» در بند پایه است که نمود آوایی ندارد و به صورت ضمیر انتزاعی (PRO_i) تظاهر می‌یابد. اما براساس دیدگاه نقش‌گرایی گیون (۱۹۸۰) که علاوه بر جمله به بافت قائل است، می‌توان چنین فرض کرد که امکان تظاهر آوایی نیز برای فاعل بند متممی وجود دارد و فاعل بند پیرو می‌تواند به صورت ضمیر انعکاسی آشکار «خودش» به کار برود؛ در این صورت، فاعل تهی بند متممی را ضمیر ناملفوظ (pro_i) در جمله (۱۷) در نظر می‌گیریم.

پ) مریم؛ سعی می‌کند [(که) pro^*_k این خانه را بخرد].

ت) مریم؛ سعی می‌کند [(که) pro_k شخصی دیگر این خانه را بخرد].

در جمله (۱۷) نیز بنا بر لاندا (۲۰۰۶)، فاعل بند متممی به طور کامل نمی‌تواند مرجعی خارج از بند پایه (pro^*_k) داشته باشد. اما براساس گیون (۱۹۸۰)، مرجع فاعل بند متممی می‌تواند خارج از جمله یعنی در بافت باشد؛ مانند جمله (۱۷) مریم؛ سعی می‌کند شرایطی فراهم کند که شخص دیگری خانه را بخرد یا اینکه مریم سعی دارد شخص دیگری را متقاعد کند که خانه را بخرد؛ در این صورت، مرجع فاعل بند متممی، شخص دیگری در بافت است که گوینده از حضور آن اطلاع دارد. به این ترتیب، فاعل بند متممی را ضمیر ناملفوظ (pro_k) در نظر می‌گیریم که می‌تواند نمود آشکار نیز داشته باشد.

بنابراین، فاعل انتزاعی بند پیرو در مطابقت با مرجع خود می‌تواند تعابیر مختلفی را بر مبنای اطلاعات درون جمله یا خارج از جمله (بافت) به دست آورد؛ به طوری که فاعل انتزاعی در مثال (۱۵) مشخصه سوم شخص جمع و در مثال (۱۶) و (۱۷) مشخصه سوم شخص مفرد را می‌پذیرد. سپس در مطابقت با هسته تصریف بند متممی، ضمن ارزش‌گذاری مشخصه حالت متعارف فاعلی خود، مشخصه شخص و شمار هسته تصریف را ارزش‌گذاری می‌کند که به صورت تصریف ساخت‌واژی آشکار پسوند سوم شخص جمع «ند» در مثال (۱۵) و مفرد «د» در مثال (۱۶) و (۱۷) روی فعل التزامی بند متممی قرار گرفته است. از سوی دیگر، براساس لاندا (۲۰۰۶)، فاعل تهی بند متممی کنترلی متوسط در زبان فارسی نیز ضمیر انتزاعی است که نمود آشکار ندارد و برخلاف کنترلی شدید، علاوه بر «مرجع واحد» (PRO_i)، دارای «مرجع گسسته» ($PRO_{i/k}$)، «مرجع جزئی» ($PRO_{i/k}$) و «مرجع متغیر» ($PRO_{i/k}$) است. از این رو، آن را با فرض مدرج بودن ساخت کنترلی در زبان فارسی به صورت PRO_{mid} نمایش می‌دهیم. چنانچه فاعل تهی بند متممی با وجود داشتن مرجعی در بند پایه بتواند به صورت ضمیر انعکاسی آشکار (pro_i خودش) نمود داشته باشد (pro_i) یا بنا بر گیون (۱۹۸۰)، فاعل تهی بند متممی به طور کامل با مرجعی خارج از بند پایه یعنی در بافت مطابقت کند (pro_i)، در این صورت، فاعل بند متممی کنترلی متوسط را ضمیر ناملفوظ $pro_{i/k}$ در نظر می‌گیریم. همچنین زمانداری بند متممی التزامی ساخت کنترلی متوسط را به صورت $[-finite]_{mid}$ و زمان رخداد عمل آن را که نسبت به بند پایه زمان وابسته است با علامت اختصاری به صورت $[-T]_{mid}$ نمایش می‌دهیم.

ج) کنترلی ضعیف^۱: در ساخت کنترلی ضعیف، فعل بند پایه دارای کنترل غیراجباری است، بند متممی وجه اخباری و گاهی وجه التزامی می‌پذیرد و از لحاظ معنایی، کنترل ضعیفی بر رخداد عمل در بند متممی خود دارد؛ مانند جمله (۱۸):

۱۸. الف) ژاله؛ فکر می‌کرد [(که) PRO_i میان‌ترم را پاس بکند].

ب) ژاله؛ فکر می‌کرد [(که) $pro_{i/k}$ میان‌ترم را پاس بکند/می‌کند].

فعل «فکر می‌کرد» در بند پایه فعل گزاره‌ای است، بند متممی دارای وجه التزامی است و از لحاظ معنایی، کنترل ضعیفی بر رخداد عمل در بند متممی خود دارد. به این معنی که در جمله «ژاله فکر می‌کرد که میان‌ترم را پاس بکند»، فاعل بند متممی می‌تواند ضمیر انتزاعی PRO_i باشد که مرجع آن در بند پایه (ژاله) است یا می‌تواند ضمیر ناملفوظ و گروه اسمی آشکار (pro_i) باشد؛ مانند جمله (۱۸): ژاله فکر می‌کرد (که) ($pro_{i/k}$) میان‌ترم را پاس بکند؛ در نتیجه، خودش یا شخصی دیگر ممکن بود میان‌ترم را پاس کند یا نکند. به این ترتیب، مرجع آن می‌تواند در بند پایه یا خارج از جمله باشد. در این مثال، ضمیر ناملفوظ (pro_i) با مرجع «ژاله» در بند پایه یا با مرجع شخصی دیگر (pro_k) خارج از بند پایه مطابقت می‌کند و دارای مشخصه شخص و شمار مرجع می‌شود؛ سپس در مطابقت با هسته تصریف بند متممی، ضمن ارزش‌گذاری مشخصه حالت متعارف فاعلی خود، مشخصه شخص و شمار هسته تصریف را ارزش‌گذاری می‌کند که به صورت تصریف ساخت‌واژی آشکار سوم شخص مفرد یعنی پسوند «د» روی فعل «بکنند/می‌کند» در بند متممی قرار می‌گیرد. همان‌طور که از این مثال استنباط می‌شود وجه بند پیرو ممکن است التزامی یا اخباری باشد.

به این ترتیب، بند متممی کنترلی ضعیف در زبان فارسی، از نظر معنایی و رخداد عمل می‌تواند تاندازه‌ای تحت کنترل بند پایه باشد؛ در این صورت، وجه بند متممی، التزامی و فاعل آن ضمیر انتزاعی PRO و از نظر نحوی، تاحدی غیرزماندار است که به ترتیب زمان رخداد عمل و بی‌زمانی ضعیف بند متمم آن را به صورت $[-T]_{low}$ و $[-finite]_{low}$ نمایش می‌دهیم. چنانچه بند متممی دارای وجه اخباری باشد؛ مانند جمله (۱۸)، فاعل بند متممی می‌تواند ضمیر ناملفوظ ($pro_{i/k}$) یا گروه اسمی آشکار باشد. در این صورت، بند متممی اخباری غیرکنترلی از لحاظ نحوی، زماندار است و از نظر معنایی، زمان رخداد عمل آن، مستقل یا متفاوت از بند پایه است که آن‌ها را به ترتیب با علامت اختصاری $[+finite]_{mid}$ و $[+T]_{mid}$ نشان می‌دهیم. بنابراین، بند متمم کنترلی ضعیف زبان فارسی را زماندار متوسط نامیده‌ایم و فاعل آن را در پیوستار کنترلی زبان فارسی به صورت PRO_{low} نشان داده‌ایم.

د) غیرکنترلی شخصی: در صورتی که فعل بند پایه غیرکنترلی شخصی باشد، از لحاظ معنایی غالباً هیچ‌گونه اجبار و کنترلی بر رخداد عمل در بند پیرو ندارد، بلکه فقط رخداد یا رویداد بند متمم را گزارش می‌کند و بند متممی آن نیز دارای وجه اخباری یا غیرالتزامی است. فاعل بند متممی نیز می‌تواند به قرینه مرجعی در بند پایه حذف شود و ضمیر ناملفوظ pro_i باشد؛ مانند جمله زیر:

۱۹. امید گفت [که] pro_i/k به دانشگاه می‌رود.

در این مثال، فعل «گفت» در بند پایه، غیرکنترلی شخصی است، از لحاظ معنایی، یک فعل گزارشی است و غالباً هیچ‌گونه اجبار و کنترلی بر رخداد عمل در بند پیرو ندارد، بلکه فقط رخداد یا رویداد بند متمم را گزارش می‌کند، بند متممی آن دارای وجه اخباری است و فاعل بند متممی آن، به قرینه «امید» در بند پایه حذف می‌شود که می‌تواند به صورت ضمیر انعکاسی آشکار «خودش» نمود پیدا کند. همچنین فاعل بند متممی می‌تواند ضمیر ناملفوظ pro_k باشد که مرجع آن خارج از بند پایه قرار دارد. در این صورت، ضمیر ناملفوظ می‌تواند به صورت ضمیر یا گروه اسمی آشکار تظاهر یابد. این در شرایطی است که «امید» دارد درباره شخصی مانند علی صحبت می‌کند و ما داریم سخن «امید» را درباره علی به این صورت نقل می‌کنیم: «امید گفت که او (علی) به دانشگاه می‌رود». در هر حال، فاعل بند متممی در مطابقت با مرجع خود همراه مشخصه شخص و شمار تعبیرپذیر می‌شود؛ سپس با هسته تصریف بند متممی مطابقت می‌کند و ضمن ارزش‌گذاری مشخصه حالت متعارف فاعلی خود، مشخصه شخص و شمار هسته تصریف را ارزش‌گذاری می‌کند که به صورت تصریف ساخت‌واژی آشکار «د» روی فعل بند متممی «می‌رود» نمود می‌یابد. به این ترتیب، هسته تصریف بند متممی معمولاً مطابقتی با هسته تصریف بند پایه ندارد و از نظر زمان معنایی (رخداد عمل) و زمان نحوی (زمانداری) به طور کامل مستقل است؛ یعنی می‌تواند متفاوت از بند پایه زمان گذشته، حال و آینده داشته باشد. از این رو، زمان رخداد عمل بند متممی ساخت غیرکنترلی شخصی را به طور کامل زمان-مستقل و از نظر زمانداری نیز به طور کامل زماندار می‌دانیم. بنابراین، زمان معنایی، نحوی و فاعل آن را در پیوستار کنترلی زبان فارسی به ترتیب با علامت اختصاری $[+T]_{high}$ ، $[+finite]_{high}$ و pro_{high} نشان می‌دهیم.

۴- بحث و نتیجه‌گیری

در مقاله حاضر بر طبق نظریه لاند (۲۰۰۶) و گیون (۱۹۸۰)، وضعیت و درجه زمانداری بند متممی ساخت‌های کنترلی زبان فارسی از طریق تأثیر محمول بند پایه در تعبیر ساخت کنترلی و نحوه تظاهر فاعل انتزاعی در بند متممی بررسی و تحلیل شدند. نتایج نشان

می‌دهد که بررسی ساخت‌های کنترلی با تلفیق نظریه تطابقی کنترلی لانا و پیوستار کنترلی گیون در زبان فارسی تعمیم‌پذیر است. در این زمینه نتایج عبارت‌اند از:

۱. در ساخت زماندار، زمان نحوی (زمانداری) بر زمان معنایی (رخداد عمل) منطبق است و به صورت تصریف ساخت‌واژی آشکار بر فعل بند متممی نمود می‌یابد؛ در حالی که در ساخت‌های بی‌زمان، زمان معنایی بر زمان نحوی منطبق نیست.

۲. درجه زمانداری بندهای متممی در ساخت‌های کنترلی و غیرکنترلی با شدت کنترل فعل بند اصلی ارتباط مستقیم دارد. افعال کنترلی شدید، بند متممی التزامی می‌پذیرند که به لحاظ زمانداری همانند وجه مصدری، بی‌زمان هستند و هرچه از شدت کنترل فعل بند پایه کاسته می‌شود، وجه و زمانداری بندهای متممی از التزامی بی‌زمان با فاعل انتزاعی به سمت اخباری زماندار با فاعل آشکار تغییر می‌یابد. بنابراین، ویژگی نحوی زمانداری در بندهای متممی با کاهش درجه کنترل نیز از بی‌زمانی به سمت زماندار ضعیف، متوسط و زماندار کامل متغیر است.

۳. در زبان فارسی، نوع فاعل بند متممی به شدت کنترل محمول بند پایه بر رخداد عمل بند متممی و زمان ارجاعی بودن آن بستگی دارد؛ به این ترتیب:

الف) در کنترلی شدید، تحقق رخداد و زمان عمل در بند متممی تحت کنترل کامل محمول بند پایه است و فاعل بند متممی، ضمیر انتزاعی است که با مرجع واحد در بند پایه مطابقت کامل دارد. از این رو، بند پیرو دارای ویژگی نحوی بی‌زمان می‌شود و به صورت وجه التزامی به کار می‌رود. بنابراین، زمان رخداد عمل، زمانداری و فاعل بند متممی التزامی کنترلی شدید را به ترتیب به صورت $[-T]_{high}$ ، $[-T]_{high}$ و PRO_{high} نمایش می‌دهیم.

ب) بنابر نظریه لانا (۲۰۰۶) و گیون (۱۹۸۰)، محمول کنترلی متوسط همانند کنترلی شدید، سبب رخداد عمل در بند متممی التزامی و حضور ضمیر انتزاعی در جایگاه فاعل آن می‌شود. این دلیلی بر بی‌زمانی بند متمم التزامی و تأییدی بر دومین ویژگی نحوی افعال کنترلی شدید در ساخت کنترلی متوسط است؛ با این تفاوت که بند متممی آن، تحت کنترل متوسط محمول بند پایه قرار دارد و زمان وابسته است؛ یعنی می‌تواند تباین زمانی نسبت به بند پایه داشته باشد. مرجع فاعل انتزاعی بند متممی التزامی در کنترلی متوسط می‌تواند واحد، گسسته (فاعل و مفعول)، متغیر (فاعل یا مفعول) و جزئی باشد. مرجع جزئی به این مفهوم است که جزئی از مرجع یعنی فاعل یا مفعول در بند پایه و جزئی دیگر از آن در بافت قرار دارد. همچنین از نظر گیون (۱۹۸۰)، مرجع می‌تواند به طور کامل در بافت باشد. به این دلیل، زمان رخداد عمل، زمانداری و فاعل بند متممی التزامی کنترلی متوسط را به ترتیب با اختصار $[-T]_{mid}$ ، $[-T]_{mid}$ و PRO_{mid} نشان داده‌ایم.

ج) افعال کنترلی ضعیف الزاماً باعث رخداد عمل در بند متممی نمی‌شوند. به عبارت دیگر، تحقق رخداد عمل بند متممی تحت کنترل ضعیف محمول بند پایه است، معمولاً زمانی مستقل از بند پایه دارد و وجه بند متممی آن‌ها اخباری است. در نتیجه، فاعل بند متممی آن‌ها، معمولاً مرجعی در بند پایه ندارد و بیشتر به صورت ضمیر ناملفوظ یا آشکار یا گروه اسمی آشکار نمود می‌یابد که این خود دلیلی بر زماندار بودن متوسط بند متممی است. بنابراین، حضور کم‌رنگ ضمیر انتزاعی در جایگاه فاعل بند متممی التزامی، تأییدی ضعیف بر تحقق دومین ویژگی نحوی افعال کنترلی شدید در ساخت کنترلی ضعیف و بی‌زمانی ضعیف بند متمم التزامی در کنترلی غیراجباری است. به این ترتیب، زمان رخداد عمل، زمانداری و فاعل بند متممی کنترلی ضعیف را به ترتیب به صورت $[+T]_{mid}$ ، $[+finite]_{mid}$ و PRO_{low} نشان می‌دهیم.

د) در ساخت غیرکنترلی شخصی، تحقق رخداد عمل بند متممی تحت کنترل محمول بند پایه نیست و زمانی مستقل و متفاوت از بند پایه دارد. فاعل بند متممی معمولاً مرجعی در بند پایه ندارد و به صورت ضمیر ناملفوظ یا آشکار یا گروه اسمی آشکار است؛ به این ترتیب، نبود ضمیر انتزاعی در جایگاه فاعل بند متممی دلیلی بر زمانداری کامل بند متممی اخباری و رد دومین ویژگی نحوی افعال کنترلی شدید است. بنابراین، زمان رخداد عمل، زمانداری و فاعل بند متممی این ساخت را با علامت اختصاری $[+T]_{high}$ ، $[+finite]_{high}$ و PRO_{high} نمایش داده‌ایم.

۴. به طور کلی، با تلفیق رویکردهای صورت‌گرا و نقش‌گرا نتایج بیانگر مدرج بودن عناصر دستوری نظیر زمانداری و فاعل انتزاعی است. در ساخت کنترلی شدید زبان فارسی نیز فاعل بند متممی بی‌زمان، الزاماً ضمیر انتزاعی است که مرجع آن در بند پایه قرار دارد؛ اما

هرچه شدت کنترل کمتر می‌شود، احتمال حضور ضمیر ناملفوظ یا آشکار یا گروه اسمی آشکار بیشتر می‌شود؛ به‌طوری که در ساخت‌های غیرکنترلی در جایگاه فاعل بند متمم، ضمیر انتزاعی قرار نمی‌گیرد.

منابع

- باطنی، محمدرضا (۱۳۹۱). توصیف ساختمان دستوری زبان فارسی بر بنیاد یک نظریه عمومی زبان. تهران: امیر کبیر.
- پیروز، محمدرضا (۱۳۹۵). حالت نحوی ضمیر مستتر. *زبان پژوهی*، ۱۸(۱)، ۲۹-۵۴.
- متولیان، رضوان (۱۳۹۰). خودایستایی و مقوله تهی در ساخت کنترلی اجباری در زبان فارسی. *پژوهش‌های زبان‌شناسی*، ۳(۵)، ۸۵-۱۰۲.
- متولیان، رضوان (۱۳۹۴). توزیع ضمیر مستتر در ساخت کنترلی اجباری زبان فارسی. *جستارهای زبانی*، ۶(۱)، ۲۵۳-۶۸۰.
- مشکوه‌الدینی، مهدی (۱۳۷۹). بررسی ضمیر پنهان در زبان فارسی و برخی نتایج نظری. *مجموعه‌مقالات دانشگاه علامه طباطبائی*، (۹۱)، ۷۴۸-۷۵۹.
- معین‌زاده، احمد؛ مصفا جهرمی، ابوالفضل (۱۳۸۸). ضمیر انتزاعی PRO در فارسی: سازه‌ای ممکن. *زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*، (۱)، ۲۳-۴۹.

References

- Alikhouei, M., Modaresi, B., & Monshizadeh, M. (2018). The position Of gerund in Persian. *Sage Journals: Language and Literature*, 24(4), 300-316. <https://archives.palarch.nl/index.php/jae/article/view/5898>
- Batani, M. (2012). *Description of the grammatical structure of the Persian language based on a general theory of Language*. Tehran: Amirkabir. (In Persian)
- Darzi, A. (1993). Rasing in Persian. *In the Proceedings of Tenth Eastern States Conference on Linguistics*, 81-92.
- Givón, T. (1980). The binding hierarchy and the typology of complements. *Studies in Language*, 4(3), 333-377. <https://doi.org/10.1075/sl.4.3.03giv>
- Ghameshi, J. (2001). Control and thematic agreement. *Canadian Journal of Linguistics*, 46(1-2), 9-40. doi:10.1017/S0008413100017928
- Jackendoff, R. (2003). The semantic basis of control in English. *Langusge*, 79(3), 517-556.
- Jackendoff, R. (2005). *Simpler syntax*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Karimi, S. (2005). *A minimalist approach to scrambling evidence from Persian*. The Hague: Mouton.
- Landau, I. (1999). *Elements of control: Structure and meaning in infinitival constructions*. Dordrecht: Kluwer.
- Landau, I. (2004). The scale of finiteness and the calculus of control. *Natural Language and Linguistic Theory*, 22(4), 811-877. <http://dx.doi.org/10.1007/s11049-004-4265-5>
- Landau, I. (2006). Severing the distribution of PRO from Case. *Syntax*, 9(2), 153-170. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9612.2006.00087.x>
- Landau, I. (2015). *Two-tiered theory of control*. Publisher: The MIT Press.
- Meshkatodini, M. (2000). Investigation of PRO in Persian language and some theoretical implications. *Paper Collection of Allame Tabatabai University*, (91), (748-759). (In Persian)
- Moeinzadeh, A., & Mosafa Jahromi, A. (2009). On the existence of PRO in Persian. *Linguistics and Khorasan Dialects*, 1(1), 23-49. <https://doi.org/10.22067/lj.v1i1.15878> (In Persian)
- Motavalian, R. (2011). Finiteness and PRO in Persian language obligatory control. *Linguistics Researches*, 3(5), 85-102. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20086261.1390.3.5.7.4> (In Persian)
- Motavalian, R. (2015). Distribution of PRO in Persian OC constructions. *Language Related Research*, 6(1), 253-280. (In Persian)
- Pirouz, M. (2016). The case of PRO. *Journal of Language Research (Zabanpazhuhi)*, 8(18), 29-54. <https://doi.org/10.22051/jlr.2016.2279> (In Persian)
- Sedigi, A. (2001). *Quirky subjects: Do they exist in Persian?* M.A. Dissertation, University of Ottawa.